

23 februari 2014

För Folkkampanjen för Gemensam Valfärd

**Ekonomismens envælde:
det nyliberala angreppet på demokratin**

Jens Stilhoff Sørensen

Lektor och forskare i Globala Studier,

Göteborgs universitet samt vid Utrikespolitiska Institutet.

Den moderna välfärdstaten står under ett angrepp som pågått under en dryg tjugooårsperiod. Angreppet tar sig olika uttryck men kommer främst från den ideologi som kallas *nyliberalism* och dess styrningsfilosofi för den offentliga sektorn som går under namnet *New Public Management* (NPM). Nyliberalismen skiljer sig markant från den klassiska liberalismen. Den viktigaste skillnaden är att nyliberalismen ser den 'fria' marknaden som den bästa modellen för alla sociala relationer. Grunden för detta är hur nyliberaler ser på *kunskap* i samhället. De menar att marknaden är bättre än någon enskild människa eller något kollektiv av människor på att *bearbeta information*. Människor kan aldrig nå samma kunskap som marknaden menar de, till exempel när det gäller att sätta priser eller fördela resurser. All inblandning i marknaden är därför av ondo. I grunden innebär detta också att demokratiskt beslutade regleringar måste offras till förmån för den fria marknaden. På så vis går marknad före demokrati. Samtidigt menar de flesta nyliberaler att marknaden måste *skapas*. Den är alltså inte naturlig utan måste konstrueras eller införas med hjälp av staten (lagstiftning etc.). Den amerikanske filosofen Michael Sandel (som är kritisk) har föreslagit en enkel uppdelning mellan *marknadsekonomi* och *marknadssamhälle*. I en marknadsekonomi använder vi marknaden som ett instrument när vi ser att den tjänar våra syften kollektivt som ett samhälle. Marknaden är viktig för att skapa tillväxt och välfärd och för att ge möjligheter till individens entreprenörsanda men vi måste hålla ett öga på den och ha demokratiska politiska regleringar eftersom en helt oreglerad marknad tenderar att skapa oönskade sociala effekter som till exempel alltför djupa ekonomiska skillnader och sociala orättvisor. Marknaden är ett instrument men inte ett mål i sig. I ett *marknadssamhälle* däremot blir marknaden modell för alla sociala relationer och marknaden eller dess premisser införs på alla nivåer i samhället, inklusive i den offentliga sektorn, i utbildningen, i kultursektorn, och så vidare. Marknaden kommer här att trumfa ut själva demokratins kärna. Mänskliga val reduceras till *konsumtionsval*.

Den moderna välfärdsstatens roll

Låt oss göra en jämförelse med hur de politiska skiljelinjerna sett ut de senaste dryga hundra åren, det vill säga under tiden för demokratins framväxt. Den politiska höger-vänsterskala som byggdes upp samtidigt som staten demokratiserades under 1900-talet grundade sig i arbetarnas organisering gentemot kapitalägarna. Politiken kom att kretsa kring sökandet efter en balans emellan: arbete gentemot kapital, eller social rättvisa (socialt skydd) gentemot fri marknad. Även om konfliktlinjen på så vis var tydligt definierad fanns det ett gemensamt intresse. Industrin och produktionen behövde en kontinuerlig tillgång på arbetskraft och arbetarna önskade få del av den ekonomiska vinsten i form av hyggliga löner, social service och sociala skyddsnet. I den västerländska demokratiska staten (liberala demokratin) etablerades balansen genom att den organiserade arbetarklassen accepterade kapitalismen, privat ägande och marknader i utbyte mot politisk demokrati, vilket kunde användas för att skapa sociala skyddsnet och välfärdslösningar för den breda folkmassan. På så vis byggdes den moderna välfärdsstaten upp. Det centrala för denna kom att bli politikens primat över ekonomin. En grundtanke var att staten kunde premiera utveckling genom att förse industrin med arbetskraft och en frisk befolkning. En hörnsten för detta var god offentlig sjukvård, utbildning och socialförsäkringssystem. En annan grundpelare var en god offentlig infrastruktur vilket ansågs integrera samhället och landets olika regioner. Dessutom garanterade det en pålitlig försörjning och transportmöjligheter för industrin. Välfärdsstaten var på så vis ett vinnande koncept också för industrin samtidigt som en hygglig del av vinsten från industrin kom folket till godo.

Denna idé låg bakom socialdemokraternas politik från starten. Socialdemokratin bejakade det kapitalistiska ekonomiska systemet men ansåg att det behövde styras och tämjas politiskt för

att arbetarna och de breda folklagren skulle få del av den materiella vinsten. Här skiljde sig socialdemokraterna (och en stor del av den demokratiska vänstern) från kommunismen som önskade avskaffa kapitalismen som system. Men iden om politikens primat över ekonomin och om statens moderniserande roll delades även av de andra partierna och ideologierna. Statens inblanding i ekonomin för att hålla arbetslösheten nere (så kallad Keynesiansk politik) delades till exempel av den center-ledda borgerliga regeringen under Torbjörn Fälldin på 70-talet. Det fanns en bred konsensus om att detta var den moderna statens roll.

Den här synen på samhället och på statens roll kan sammanfattas som politikens primat över ekonomin, det vill säga att ekonomin måste styras med politiska medel och att det är politiken snarare än ekonomin som bör och ska vara den centrala drivkraften i historien. Den ideologiska rörelse och det parti som i Sverige främst kom att utforma och driva denna idé var socialdemokratin. Socialdemokratins idé var att acceptera kapitalismen som system och använda det för att bygga välfärd men samtidigt hålla det under strama tyglar genom politisk kontroll och reglering. Kapitalismen såväl som marknaden kunde liknas vid ett vilddjur som ständigt måste hållas i strama tyglar för att inte skena iväg med katastrofala sociala konsekvenser. Historiskt hade kapitalismen och modernismen lett till starka sociala omvälvningar och brutit sönder det traditionella lokalsamhället och dess gemenskap och värderingar. Socialdemokratins ide var att med politiska medel återskapa den sociala gemenskap som modernismen och kapitalismen hade ödelagt. Det är i detta sammanhang man ska förstå idén om ett *Folkhem*. Folkhemstanken var alltså inte något nationalistisk projekt i den negativa mening som en del idag angriper det för (inklusive många samtida socialdemokrater som idag kallar det förlegat), utan ett sätt att försöka *vidga* klassolidaritet till samhällssolidaritet. Men det skedde i en tid av nations- och statsbyggande som under efterkrigstiden innebar att ekonomin i första hand byggdes inom nationalstatens ramar och

med en gradvis men kontrollerad avreglering av internationell handel. På så vis var projektet med samhällssolidaritet kopplat till nationen i första hand samtidigt som man försökte uttrycka viss internationell solidaritet. Som med alla idéer och projekt fanns det baksidor. En av dessa var att den universalism och norm- och samhällsgemenskap som byggdes upp och odlades hade sina exkluderingar och i olika avseenden diskriminerade till exempel kvinnor, homosexuella, handikappade och invandrare.

Likväl utgjorde detta projekt för det stora flertalet det kanske mest jämlika och demokratiska som har funnits i historien. Hela projektet var en historisk kompromiss. Det växte fram som en reaktion på den omfattande liberalism och fria marknad som i slutet av 1800-talet hade lett till såväl djupa sociala klyftor och fattigdom i Europa som till konkurrerande stormaktspolitik med en ny våg av kolonialism och imperialism. Reaktionen på den fria marknadens katastrofala sociala effekter under 1800-talets slut och 1900-talets början var dels kommunism och fascism, två konkurrerande projekt som båda vände sig från liberalismen, och ett tredje som förespråkade en demokratiskt och politiskt kontrollerad och reglerad marknad och kapitalism. Det var ingalunda givet vilket som skulle segra. Relationen mellan stat, marknad och nation kunde byggas på olika sätt. Den moderna demokratiska välfärdsstaten var en kompromiss avseende hur relationen mellan marknad och stat kunde utformas genom demokratisk politisk kontroll. Dess livsnerv blev den offentliga sektorn. Denna skulle bygga på regelstyrning, professionalism och yrkes- och ämbetsmannaetik, på demokratisk kontroll och insyn, samt på neutral och sakligt bedömd offentlig service som skulle vara likvärdig för alla medborgare. Tjänstemän skulle rekryteras professionellt vilket skiljde sig från hur det hade varit i förmodern tid när ämbeten var privilegier tilldelade av kungen, till släktingar och vänner. Den specialiserade yrkeskunskapen och bedömningsförmågan värderades och respekterades när det gällde såväl läkare och universitetslärare som jurister, poliser eller

handläggare inom särskilda myndighetsområden. Till det offentliga ämbetet kopplades en *ämbetsmannaetik* och grundläggande idé om att man tjänade allmänheten och medborgarna. Eftersom detta var i det allmännas tjänst finansierades det gemensamt genom skatter och det fanns inget vinstintresse. Denna modell av den offentliga sektorn kallas ofta den *klassiska modellen* eller den *Weberianska* efter den tyske sociologen och ekonomhistorikern Max Weber.

Angreppet på den moderna välfärdsstaten

Den moderna statsidén med Keynesiansk politik brottades under slutet av 60-talet och under 70-talet med allt större problem som handlade om effektivitet och tillväxt. Ideologiskt kom den under hårt angrepp från nyliberalismen under slutet av 70-talet och början av 80-talet. När Margaret Thatcher och Ronald Reagan kom till makten, i Storbritannien 1979 respektive USA 1981, kom en stark internationell trend gentemot nyliberal politik. Ekonomer blev särskilt influerade och i Sverige kom 1980-talet att bli ett decennium med allt starkare nyliberala influenser i både Riksbanken och kanslihus, inom såväl borgerliga partier som Socialdemokratin. Socialdemokraterna var också först med att introducera New Public Management i den offentliga sektorn även om den sen drivits vidare av borgerliga regeringar.

Socialdemokratins och vänsterns förskjutning: angreppet från vänster

Men angreppet på det moderna projektet kom inte bara från den nyliberala högern utan också från det som traditionellt betraktades som vänstern. Olika vänsterrörelser och partier kom att lyfta fram dels den moderna statens normerande och därigenom förtryckande aspekter på kvinnor och på olika minoriteter såsom invandrare, homosexuella och handikappade, och dels på den moderna industristatens konsekvenser för miljön. De *stora* och *övergripande* politiska

lösningarna fick nu kritik till förmån för småskaliga eller partikulära. I grunden innebar detta också att vänstern gick ifrån kritik av kapitalismen till kritik av modernismen och att man skiftade fokus från klass till olika identitetspolitiska aspekter (feminism, multikulturalism, queerism, etc). Således skedde en politisk förskjutning där socialdemokratin och vänstern (och det nykomna Miljöpartiet) började fokusera på *identitetspolitik*. Tidigare fokus på *samhälle* spjälkades upp i olika 'communities' (gemenskaper) som nu betonades alltmer. Därmed kom en förskjutning från universalism till olika partikulära identitetsskapande gemenskaper såsom etnicitet, kön och genus, sexuell läggning, religion och kultur. Multikulturalism och feminism ersatte det tidigare klassperspektivet. Ett liknande perspektivskifte skedde inom biståndspolitiken under 1980-talet.

Identitetspolitik

Det är viktigt att se hur detta påverkar den traditionella höger-vänsterskalan som metafor i politiken. Höger-vänstermatrisen representerade ursprungligen skiljelinjen mellan marknad och stat (eller marknad och politik). På vänstersidan stod de som fokuserade på arbetarnas 'frigörelse' under kapitalismen. Men identitetspolitik handlar inte *i första hand* om detta utan om olika identitetspolitiska frigörelser. Feminism eller multikulturalism handlar om *emancipation* (frigörelse) från andra normer snarare än primärt om kapitalism och marknad även om de senare alltid har betydelse. På så vis får vi en tredje pol i politiken, en som handlar om emancipation utanför eller bortom höger-vänsterskalans relation till kapitalismen. Denna tredje pol kan alliera sig med antingen höger eller vänster. Det fungerar utmärkt att förespråka multikulturell politik från såväl en nyliberal högerposition som från en nyorienterad och förskjuten vänsterposition (som ej längre handlar om universella värden och klass). Likaså finns det borgerliga såväl som socialistiska feminister. I grunden innebär detta att den traditionella höger-vänsterskalan har blivit alltmer irrelevant som metafor för det

politiska spektrat. Vi ser också en konvergens mellan 'höger' och 'vänster' kring identitetspolitik, dvs när det gäller frågor som multikulturalism och feminism, och nyliberala styrningsfilosofier som New Public Management.

En av de frågor som blivit känsligast i svensk samhällsdebatt är multikulturalism. Det finns också djupa missförstånd om vad den innebär. Nästan alla riksdagspartier (utom SD) förespråkar idag multikulturalism. När man pratar om multikulturalism kan man referera till två saker: antingen en rent demografisk beskrivning av en befolkning eller ett samhälle, som iakttagelse att den består av olika kulturer. Eller, vilket är i den mening jag använder begreppet här, som politik och norm där det innehåller åtminstone tre komponenter: för det första innebär multikulturalism att man anser att kulturen och den kulturella gemenskap (religion, historia, språk) som människor växer upp i är av central betydelse för den personliga identiteten och känslan av frihet eller värde. För det andra anser man att det vore förtryckande av en stat att inte tillåta en full yttring och odling av denna gemenskap och dess värderingar. För det tredje menar man att staten bör *främja* eller premiera dessa olika kulturer. Det finns givetvis variationer på detta och det finns starkare och svagare uttryck för hur långt man vill gå men detta är den grundläggande principen. Det är inte alla som förespråkar den tredje komponenten utan anser att varje grupp får sköta och odla sina egna kulturella uttryck och värderingar men utan stöd från staten. Om man däremot i stället anser att det ska finnas en dominerande och normerande kultur som alla bör anpassa sig till så är man i princip emot multikulturalismen. Detta är exempelvis SD's inställning idag men var den dominerande bland såväl socialdemokrater som borgerliga partier för femtio år sedan. Att vara kritisk mot multikulturell politik har i den svenska politiska debatten ofta angripits för att vara liktydigt med främlingsfientlighet, vilket det naturligtvis inte är. Den sortens koppling är att blanda ihop olika saker och handlar främst om att ägna sig åt politisk smutskastning i stället för

sakinnehåll och argumentation. Det finns heller till exempel ingen nödvändig motsättning i att vara kritisk mot multikulturalism (som politik) men positiv till invandring. En sådan hållning skulle innebära att man krävde omfattande anpassning eller assimilering. Man skulle också kunna tänka sig motsatsen, en position där man önskar en starkt begränsad invandring men förespråkar multikulturell politik för att främja alla kulturer som redan finns representerade i landet. Som i andra frågor finns det också ett spektrum av positioner inom båda dessa dimensioner.

En förklaring till den breda konsensus som bildats kring multikulturell politik och ideologi är att den ideologiskt kommit från vänster (där modernismkritik och identitetspolitik har ersatt kapitalismkritik, universalism och klass), men även passar in i nyliberalismens ideologi och praktik. Multikulturalismen har också direkta kopplingar till konservatism, eftersom den förutsätter att man först fokuserar på kultur och '*kulturaliserar*' de olika grupperna. Dess influens har ökat i samband med nyliberalismens fokus på ökad global rörlighet av kapital och (inom EU) av varor, tjänster och människor. Den fungerar alltså utmärkt i en nyliberal kontext där fokus ligger på öppna gränser och att få en ökad konkurrens även på arbete, vilket pressar ner lönerna. Multikulturalismen som ideologi har direkta kopplingar till nyliberalismen där en av de teoretiska grunderna, särskilt från den nyliberale ekonomen och samhällsfilosofen Friedrich von Hayek, handlar om att införa den fria marknaden som övergripande social ordning och att för detta syfte utplåna *solidariteten* i ett samhälle (Hayek skriver uttryckligen detta i flera av sina böcker, bl. a. '*Law, Legislation, and Liberty*'). Enligt Hayek är det största hotet mot den fria självreglerande marknaden just sådana ideologier som kan generera solidaritet, vilket tenderar leda till marknadsregleringar och införsel av sociala skyddssystem som stör den fria marknaden. De ideologier som kan generera solidaritet är enligt Hayek främst socialism och olika typer av nationell samhörighetskänsla eller nationalism. Det ideala

är i stället en över-nationell federal struktur där man har lagstiftat om den fria marknaden och lyft bort denna från politikens inflytande. Hayeks ideal är inte långt ifrån den riktning EU har rört sig emot; en federal struktur som driver fram en nyliberal ordning genom lagstiftning.

Likriktningen bland de politiska partierna är särskilt tydlig när det gäller nyliberal styrningsfilosofi, som till exempel separering av riksbanken från politiskt inflytande, lagstiftning av regler (inom EU) för budgetbalans och införandet av New Public Management som styrningsfilosofi i den offentliga sektorn. Detta har varit den röda tråd som löpt igenom svensk (och europeisk) politik under de senaste tre decennierna.

Angreppet på den moderna staten riktades här mot dess livsnerv, den offentliga sektorn och statens infrastruktur. Från 1990-talet fick Sverige en våg av privatiseringar, avregleringar och bolagiseringar, alltifrån Televerket och elförsörjningen till Posten och SJ. En del var nödvändiga men andra drevs igenom av rent ideologiska skäl. Inom den offentliga sektorn kom man också att omfamna alltmer *marknadsimiterande* modeller. Myndigheter och institutioner skulle delas upp och bete sig alltmer som konkurrerande verksamheter. Beställare och utförare av en tjänst skulle skiljas åt. Avdelningar skulle bli självbärande eller till och med vinstdrivande. All verksamhet skulle ständigt utvärderas och för att kunna utvärderas måste allt omvandlas till mätbara enheter. Oavsett om det handlade om en polisutryckning, ett studentsamtal eller ett läkarbesök med diagnos och sjukvårdsbehandling, så måste det kunna mätas i siffror och pengar.

Vi ser effekterna av New Public Management i alla sektorer. Tydligast har det kanske varit inom sjukvården där alltfler läkare och sjuksköterskor protesterat mot det cyniska köp- och säljsystem som gör vissa patienter lönsamma och andra inte. Eller i kritiken mot hur läkarna

tvingas arbeta med långa listor som poängsätter diagnoser och hur detta påverkar avdelningarnas och vårdcentralernas ekonomi (detta har beskrivits ingående av DN-journalisten Maciej Zaremba i en artikelserie 2013 och i hans bok 'Patientens pris'). Men effekten har också syns inom skolan och på universiteten, i hur lärarnas arbete har byråkratiserats och deras professionella makt alltmer tagits ifrån dem. På universitetet har det lett till urholkning av det kollegiala styret och till att detta ersatts med rektorsvälde. Effekten är allt oftare förekommande övergrepp på den akademiska friheten och ett angrepp på universitetets själva grundidé. Bara under 2013 kunde vi inom organisationen *Academic Rights Watch* ingående dokumentera 25 fall av övergrepp på den akademiska friheten på svenska högskolor och universitet. Detta, som förmodligen bara är toppen av ett isberg, signalerar en djup kris inom hela den svenska högre utbildningen och ett djupt haveri för regeringens utbildnings- och forskningspolitik. Samma styrningsfilosofi drabbar polisen som måste lägga tid och resurser som kunde användas för att utreda brott eller synas i samhället till att i stället sitta och koda och rapportera in arbetsdagen i olika datasystem för att den sedan ska kunna mätas och utvärderas. Kultursektorn drabbas på samma sätt. Grundläggande verksamhetsstöd för museer och teatrar ersätts alltmer med ansökningar och politiskt bedömda bidrag och anslag. Kulturen politiseras därmed på liknande sätt som den gjorde i de forna öststaterna. Samtidigt *marknadifieras* den (anpassas till marknadslogik), men *medierad genom politiker*.

En gemensam nämnare för allt det här är en *avprofessionalisering* av alla yrkesgrupper, alltifrån läkare till poliser och lärare. Detta är en av huvudidéerna i New Public Management. En annan är *politisering*, med politisk tillsättning av rektorer, direktörer, verksamhetschefer, ja ibland till och med museichefer. I stället för meriterade och yrkeskompetenta forskare, läkare och antikvarier får vi politiskt lojala politruker. Kompetens blir allt mindre relevant och

lojalitet allt mer relevant. Avprofessionaliseringen innebär (per definition) en maktförskjutning till dem som inte kan verksamheten, det vill säga att diletanter tar över styret från de yrkeskunniga. NPM är ett diletantvälde.

Även yttrande- och meddelarfriheten hotas. När myndigheter plötsligt ska agera som företag börjar cheferna kräva lojalitet mot myndighetens varumärke i stället för ämbetsmannaetik. Exempelen hopar sig från platser som Lunds universitet och Gävle Högskola som drivs som företag samtigt som kritiska professorer hotas och tystas. På så vis upphävs grundlagen.

Mäthysterin, matriserna, checklistorna, kontrollerna och ekonomismens enkelhet ersätter yrkeskompetensen och bedömningsförmågan. Den ersätter all tillit till såväl människa som profession. Men systemet genererar inte bara en avprofessionalisering och en byråkratisk kontrollhysteri. Det uppmuntrar en ny typ av subjekt: det premierar en människa som först och främst är regelföljare. Några av de viktigaste egenskaper vi har som människor, vår mänskliga omdömesförmåga och vår kreativitet, blir irrelevanta. På så vis är New Public Management en antihumanistisk filosofi. Systemet angriper människovärdet.

Postdemokrati

Den numera etablerade politiska hegemonin kring ekonomism och managementfilosofi, såväl som kring en rad andra frågor som exempelvis regelsystem för massövervakning av medborgarna, och de alltmer omfattande inskränkningarna i yttrandefrihet som kommit i dess kölvatten har lett fram till ett samhälle som utarmas politiskt och demokratiskt. Vi har fått en kris i den liberala demokratiska staten. Tydligast syns denna kris i ett sjunkande förtroende för institutioner och politiker inom hela EU. Det är också tydligt i USA där massövervakningen

och den militariserade säkerhetsstaten nu har nått oanade höjder. Den kontinuerliga och rutinmässiga massövervakningen av medborgarna har nu nått längre i den västerländska demokratin än den någonsin gjorde i de kommunistdiktaturer vi tidigare kritiserade.

Demokratins kris är också tydlig i de massprotester som följt finanskrisen och efter att EU tvingar medborgarna att betala för bankernas spekulationer utan att detta leder till reglering av finansmarknaden. Missnöjet och protesterna är kanske allra tydligast i Grekland där medborgarna tvingats acceptera 60 procents ungdomsarbetslöshet för att betala lån till tyska och franska banker.

Det minskade förtroendet för politiker och institutioner är en allvarlig signal om demokratins problem. Vi ser också hur det politiska engagemanget och deltagandet flytt bort från de politiska partierna och hur dessa alltmer kommit att likna slutna klubbar inom vilka man kan göra karriär främst genom parties egen broilerodling och utan att ha erfarenhet från annat jobb eller verksamhet i samhället. Det är å ena sidan som om energin har flytt de politiska partierna och rört sig annorstädes i det civila samhället (bland annat till enfrågeorganisationer) och å andra sidan som om vi fått en ökad klyfta mellan politiker och medborgare. En slags ny politisk klass som kan skumma förmåner från sina ämbeten och använda de politiska nätverken och institutionerna främst för den egna personliga karriären. Den amerikanske sociologen Christopher Lasch har beskrivit den här utvecklingen som *'politikernas revolt'* eller *'politikernas svek'*. Den brittiske sociologen Colin Crouch har lanserat begreppet *'postdemokrati'* (liknande diskussioner finns av till exempel Chantal Mouffe). På samma sätt som det postindustriella samhället inte är oindustrialiserat utan har genomgått och präglats av industrialiseringen men lämnat den bakom sig har det postdemokratiska samhället genomgått demokratisering och präglats av den. Men det har lämnat demokratin bakom sig även om

institutionerna och ritualerna finns kvar. Det postdemokratiska samhället är alltså inte öppet odemokratiskt men valen och yttrandefriheten har urholkats och alltmer förlorat i innebörd. I Sverige har vi fortfarande hyggligt förtroende för demokratin, även om det minskar. Rörelsen i riktning mot postdemokrati har flera orsaker men jag menar att en av de viktigaste hänger samman med socialdemokratin och den demokratiska vänsterns positionsförskjutningar. De har alltmer förlorat sin tidigare samhällsliga såväl som ideologiska bas och gjort sig allt mindre relevant som reellt politiskt alternativ. Trenden är internationell och blev tydlig både med den brittiske Labour-regeringen under Tony Blair och Gordon Brown, i det demokratiska partiet i USA under Clintonadministrationen, och i socialdemokratiska och demokratiska vänsterpartier runtom i Europa inklusive i Sverige. Konsekvensen är att själva partitillhörigheten och valritualen inte är särskilt avgörande; modetrender inom till exempel ekonomi och filosofi för samhällsstyrning slår igenom över ett bredare politiskt spektrum.

Politik som val och transcendens

Politik och demokrati förutsätter alternativ och valmöjligheter. Det förutsätter också en föreställning om att framtiden kan göras annorlunda än samtiden, dvs en form av *transcendens*. Denna mycket grundläggande tanke måste faktiskt uppfinnas eftersom *framtiden* måste betraktas som tankekonstruktion (egentligen lever vi hela tiden i *nu-et*). Idén om transcendens och tid kommer från religionen men är också en förutsättning i politiska visioner. Genom kollektivt agerande och beslutsfattande kan vi påverka vår framtid och göra den ljusare, bättre, annorlunda. Detta kan uttryckas genom storslagna visionära utopier eller genom pragmatiskt socialt reformarbete med en bättre framtid i sikte.

Nyliberalismen upplöser denna transcendens och förkastar även iden om pragmatiskt socialt reformarbete och ersätter dem med ett konstant och kontinuerligt tillstånd där vi hela tiden anpassar oss på en marknad. Alla kollektiva insatser för att skydda oss mot utsattheten på marknaden utgör en störning av den självreglerande marknaden. På så vis utmanar nyliberalismen som ideologi inte bara demokratins grundvalar utan själva idén om det politiska.

Motståndets strategier

i) Organisation och kunskap

Ett av de centrala problemen med frågor som *New Public Management* och ett flertal andra är att all opposition är organisatoriskt marginaliserad. Det finns helt enkelt ingen som riktigt tydligt driver oppositionen. Oavsett hur man röstar i riksdagsvalet får man en blockbildning som är influerad av och förespråkar varianter av *New Public Management* (Socialdemokraterna och Miljöpartiet såväl som de fyra Allianspartierna). Det innebär att om det inte finns någon stark organisation och mobilisering utanför partierna så spelar det ingen roll hur stort missnöjet är bland befolkningen, för det finns ingen som kan kanalisera missnöjet och sätta det på den politiska dagordningen. Därför är det viktigt att organisera motståndet i en fråga. Lika viktigt är det att sedan skaffa kunskap om de enskilda frågorna och hur man kan arbeta med dem och sprida denna kunskap bland dem som engagerar sig. Mitt intryck är att Folkkampanjen för Välfärd tycks ha kommit en bit på väg i båda dessa avseenden. När man lagt grunden för kunskapsinhämtande och utbildning kan det vara en taktisk fördel att ställa samman ett litet häfte med alla argument *för och emot* de särskilda frågorna. Man kan då få en liten *argumentationshandbok* som lätt kan läsas in även av dem

som inte har så mycket tid. Detta är också ett bra verktyg för att träna och vässa argumentationen.

ii) Identifiera hotet ("fienden")

Inför detta är det helt väsentligt att man är strategisk och tydligt kan identifiera vad som är hotet eller "fienden" så att energin och mobiliseringen kan riktas mot det väsentliga.

Språkbruket med 'hot' och 'fiender' låter som hämtat från militär strategi men kan lika gärna användas i andra sammanhang. Ett hot och en fiende kan ju handla om en ideologi och om en intresseorganisation eller lobby som driver ideologin (som exempelvis ideologin *nyliberalism* och lobbyorganisationen *Svenskt Näringsliv*). Denna tydliga strategiska och taktiska grund möjliggör mobilisering och kanalisering av energin. Utan en tydlig bild av vad som är hotet eller fienden saknas förutsättningen för en effektiv mobilisering. Ett immunförsvar som inte klarar av att identifiera hotet klarar heller inte av att försvara mot det. Det är viktigt att identifiera detta tydligt så att frågan kan politiseras. Det är också viktigt att vara inkluderande och visa demokratisk och medmänsklig anständighet så att man kan växa som rörelse och inte skapar felaktiga eller onödiga fiender. Hot och fiender bör främst vara idéer och organisationer som driver dem och endast sällan enskilda människor. Människor kan ändra åsikt, vara känslomässigt engagerade utan att veta varför, drivas av stolthet och de kan byta åsikter och övertalas. Det är idéerna och de intresse- eller lobbyorganisationer som driver dem som bör stå i fokus. När man politiskt angriper sin motståndare i debatt är medmänsklig anständighet centralt för att inte skada *ytrandefrihetskulturen*. Ett öppet och demokratiskt samhälle kräver inte bara lagar och institutioner som garanterar ytrandefrihet utan även en *kultur* av ytrandefrihet och den senare tar skada av den typ av hätska personangrepp och smutskampanjer som tyvärr är alltför vanliga i det svenska medie- och debattklimatet.

iii) Synliggöra och bredda erfarenheten (bygga allianser)

Ett viktigt steg i processen är att synliggöra problemen inom enskilda områden, men sedan bredda denna erfarenhet så att den inte blir alldeles för specifik för en enskild sektor. Den ekonomism och det managementtänkande som vi kallar *New Public Management* gäller för hela den offentliga sektorn. Det finns tydliga och specifika erfarenheter för hur detta drabbar *sjukvården, skolan, polisen, universitetet, kultursektorn*, och så vidare. De som arbetar inom en särskild sektor eller har erfarenhet av den kan synliggöra vilka problem som är typiska för den sektorn. Här finns kunskap och erfarenhet som andra inte har. Nästa steg är att *bredda* denna erfarenhet så att man inser att det inte är specifikt för en enda sektor. På så vis blir det en bredare angelägenhet för alla. NPM inom universitetet är en angelägenhet inte bara för akademikern utan för hela samhället på samma sätt som NPM inom polisen eller sjukvården är. Det är en och samma styrningsfilosofi även om de särskilda formerna kan vara specifika för olika områden. Genom att både lyfta fram den enskilda erfarenheten och sedan bredda frågan så kan man politisera den. Frågan måste politiseras så att politiker och partier kan ställas till ansvar och tvingas svara på frågor som: hur förhåller de sig till denna styrningsfilosofi som kallas NPM? Vad är de beredda att göra? Hur vill de driva frågan?

Referenser

Här anges källan till de författare jag har refererat till i texten samt några andra inspirationskällor.

Academic Rights Watch *Akademisk Frihet i Sverige 2013* (Academic Rights Watch: 2013)

www.academicrightswatch.se

Berman, S. *The Primacy of Politics*, (Cambridge University Press: 2006)

Crouch, C. *Post-democracy*, (Polity Press: 2004)

Crouch, C. *Coping with post-democracy* (Fabian Society: 2000)

Dyrberg, T. *Historisk offerideologi og hykleri: om vensterorientering idag* (Kritik nr 188, s. 3-18: 2008)

Hayek, F. *Law Legislation and Liberty, 3 vols*, (University of Chicago Press: 1978)

Lasch, C. *The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy* (W. W. Norton: 1996)

Mouffe, C. *The Democratic Paradox* (Verso: 2009)

Mouffe, C. *Agonistics: Thinking the World Politically* (Verso: 2013)

Polanyi, K. *The Great Transformation* (Beacon Press: 1944)

Sandel, M. *What Money Can't Buy: The Moral Limits to Markets* (Farar, Straus and Giroux: 2012)

Zaremba, M. *Patientens pris: ett reportage om den svenska sjukvården och marknaden* (Weyler förlag: 2013)